

GEBAREN BIJ JONGE KINDEREN MET ERNSTIGE SPRAAK- EN/OF TAALMOEILIKHEDEN

Een inhoudelijke verantwoording voor het gebruik van gebaren bij jonge kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden, gebaseerd op praktijkervaring.

Betsy Gerritsen en Inge Wijkamp

Samenvatting

Op de Tine Marcusschool wordt gebruik gemaakt van Totale Communicatie in de omgang met de leerlingen; niet alleen met leerlingen met hoorproblemen, maar ook met leerlingen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden. Het gebruik ervan bij deze doelgroep is ontstaan vanuit een min of meer toevallige ontdekking in de praktijk en is in de loop van de jaren uitgekristalliseerd tot een zeer functioneel hulpmiddel in de begeleiding van deze doelgroep.

In dit artikel schetsen wij hoe dit proces is verlopen. We beschrijven de geschiedenis van Totale Communicatie op de Tine Marcusschool, waarbij duidelijk wordt dat vooral de kinderen en hun ouders ons gemotiveerd hebben door te gaan op de ingeslagen weg. We geven aan bij welke kinderen het gebruik van gebaren wenselijk is, dit illustreren we aan de hand van casussen. Gebleken is dat het gebruik van Totale Communicatie kinderen niet weerhoudt om zich verbaal te (gaan) uiten; in veel gevallen zien we juist dat kinderen steeds meer durven communiceren, ook verbaal. Afsluitend bespreken we de inhoudelijke consequenties van onze visie.

Inleiding

Al jarenlang zijn wij betrokken bij het ontwikkelen en implementeren van het beleid ten aanzien van Totale Communicatie op de Tine Marcusschool. Deze betrokkenheid komt voort uit onze ervaring met de behandeling van jonge kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden (ESM), waarbij we steeds meer gebruik zijn gaan maken van non-verbale communicatiemiddelen. Bij veel kinderen blijkt dit een zeer functioneel hulpmiddel om de communicatie te verbeteren, zowel binnen als buiten de therapiesituatie.

Onderdeel van het beleid is het geven van personeels- en oudercursussen, omdat de kinderen ook in andere situaties bevestigd moeten worden in hun poging tot communicatie. Op dit moment worden er twee à drie keer per jaar personeelscursussen door een collega gegeven. Zelf verzorgen we de oudercursussen, waarbij ruim 80% van de deelnemers ouders zijn van ESM-kinderen jonger dan 6 jaar. Juist van deze groep ouders krijgen we veel positieve feedback over het effect van het gebruik van gebaren.

In april 2003 hebben wij op het Siméa-congres de lezing 'Gebaren bij jonge kinderen met spraak- en/of taalmoeilijkheden' verzorgd waarin we onze ervaringen met en meningen over het belang van het gebruik van Totale Communicatie bij deze doelgroep hebben uitgewerkt.

De grote belangstelling voor het onderwerp, niet alleen tijdens het congres maar ook daarna, heeft ons doen besluiten de inhoud van het project te bewerken tot een schriftelijke weergave. De titel van het artikel geeft al aan dat wij vooral het belang van gebaren als vorm van Totale Communicatie willen

beschrijven. In het vervolg maken we regelmatig gebruik van de term Totale Communicatie; ook dan doelen we vooral op het gebruik van gebaren. In dit artikel beschrijven we de inhoudelijke aspecten; het plan is om in een tweede artikel meer in te gaan op de beleidsmatige kant en de organisatorische consequenties voor de school.

Totale Communicatie op de Tine Marcusschool

Het beleid ten aanzien van Totale Communicatie op de Tine Marcusschool is sinds april 1999 vastgelegd in een beleidsstuk. Dit punt is niet zomaar bereikt; het is een proces geweest van jaren, waarbij de ontwikkeling lang afhankelijk is geweest van het enthousiasme van een beperkt aantal personen. Er is gedurende de jaren ook tegenstand geweest. Vanuit de theorie of vanuit onderzoek is er nog maar weinig bekend over het gebruik van gebaren bij kinderen met ernstige spraak- en/of taalproblemen, hoewel er het laatste jaar enkele publicaties over dit onderwerp zijn verschenen (Bode en Knoors, 2003; Veldman-Das, 2003).

Op dit moment ligt er een tweede, aangescherpt beleidsstuk. Regelmatig zijn er themabijeenkomsten georganiseerd waarin het team met elkaar van gedachten kon wisselen over Totale Communicatie en expliciet het gebruik van gebaren binnen het onderwijs. Op deze manier is er binnen de organisatie een steeds groter draagvlak ontstaan voor het gebruik van gebaren bij deze groep kinderen.

Essentieel in het geheel is dat wij als school voor kinderen met ernstige hoor- en/of spraaktaalproblemen uitgaan van het gesproken Nederlands. Ons doel is dat de kinderen verbaal gaan communiceren en van daaruit hun mondelinge taalvaardigheid ontwikke-

"Ze wilde brood meenemen naar de eendjes", vertelt een opa op de laatste cursusavond voor het eerst begreep ik mijn kleindochter

Totale communicatie: draagvlak binnen de school

len naar een voor dat kind zo optimaal mogelijk niveau. Dit betekent dat er altijd gesproken wordt met of tegen de kinderen. De gebaren zijn in die zin van ondergeschikt belang. Omdat ons doel is kinderen te stimuleren tot het gebruik van de Nederlandse taal, kunnen we binnen onze vorm van onderwijs alleen gebruik maken van een ondersteunend systeem, zoals het gebruik van NmG, Nederlands ondersteund met Gebaren. Om deze reden valt NGT, Nederlandse Gebarentaal, af als communicatiemiddel binnen ons onderwijs.

Tine Marcusschool
De Tine Marcusschool verzorgt onderwijs aan kinderen in de leeftijd van 3 tot 13 jaar. De school maakt deel uit van de Koninklijke Effatha Guyot Groep en valt onder het REC-Noord Nederland.

De geschiedenis van gebaren op de Tine Marcusschool

1988 – Gebaren komen binnen de Tine Marcusschool
In 1988 werkt in de peutergroep een logopediste die ook werkzaam is op het doveninstituut. Zij neemt de gebaren vanuit het doveninstituut mee naar de Tine Marcusschool en biedt deze aan in de peutergroep. Wat blijkt, niet alleen de leerlingen met hoorproble-

men maken gebruik van het gebarenaanbod zoals de verwachting was, maar ook de leerlingen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden.

1992 – Personeels- en oudercursussen

De eerste personeels- en oudercursussen worden aangeboden. Een aantal geïnteresseerde ouders en leerkrachten neemt hieraan deel. Dit leidt tot een voorzichtige discussie over de plaats van gebaren op een school als de onze.

1998 – Eye-opener

In 1998 bestaat de peutergroep voor een groot deel uit kinderen die niet of nauwelijks spreken. Een aantal van deze kinderen maakt dermate actief gebruik van het gebarenaanbod, dat deze groep als eye-opener voor het team van de Tine Marcusschool fungeert. Eén van deze kinderen is Fleur.

Fleur is ruim drie jaar als ze in de peutergroep wordt geplaatst. Ze communiceert middels stereotiepe uitingen als 'papa' 'mama' 'mij ja' en 'mij nee' en een beperkt aantal klanken.

Fleurs onvermogen tot verbale communicatie blijft haar belemmeren; ondanks intensieve logopedie komt de spraak - taalontwikkeling niet op gang. Veelvuldige driftbuien, zowel thuis als op school, zijn het gevolg. Fleur pikt intussen wel het gebarenaanbod uit haar school- en thuisomgeving op, haar ouders volgen dan inmiddels de oudercursus, en ze ontplooit zich tot een communicatief meisje dat actief gebruik maakt van gebaren, mimiek en lichaamsexpressie. Vanaf dat moment is Fleur beter benaderbaar en verdwijnen de woedeaanvallen. Uiteindelijk komt de spraak -taalontwikkeling tot ontwikkeling en deze neemt gaandeweg de functie van de non-verbale communicatie over.

Een groot deel van de ouders van de genoemde groep neemt deel aan de oudercursus. Aan het eind hiervan interviewen we een aantal van hen over hun ervaringen met het gebruik van gebaren bij de kinderen.

gen met het gebruik van gebaren bij de kinderen. Hier volgen enkele citaten:

Ouders van Jeroen (3;1 jaar)

** '...hij is een veel vrolijker kind geworden...het is een heel ander kind nu...'*

** '...het allerbelangrijkste is dat je contact hebt met je kind ... als dat nu alleen door gebaren kan, dan is dat een heel mooie manier. We hopen dat het later wel praten wordt, maar je hebt in ieder geval nu contact met hem. Hij begrijpt jou wel, maar je begrijpt hem nu ook...'*

Ouders van Robbin(3;7 jaar)

** '... we hadden het niet in de gaten... waarschijnlijk heeft hij al veel eerder gebaren gemaakt, voordat wij door hadden dat het gebaren waren...'*

** '...Robbin gaat heel veel dingen vertellen ... dat heeft hij altijd al gewild, maar nu lukt het...'*

Opa van Annica (4;4 jaar)

** '...het was een geweldige ervaring... ik snapte dat Annica brood wilde meenemen naar de eendjes... voor het eerst begreep ik haar...'*

1999 – Beleidsplannen

In 1999 worden voor het eerst de gedachten en ideeën over het gebruik van gebaren bij onze leerlingen als beleidsplan op papier gezet. Vooral de inhoud en de scholing worden hierin uitgewerkt. Landelijk begint in deze periode de discussie over het Speciaal Onderwijs wat ons dwingt na te denken over de volgende vraag: 'wat maakt ons als cluster 2-school zo bijzonder?' Op een aantal scholen wordt op dat moment al gebruik gemaakt van Totale Communicatie. Bij verschillende bijeenkomsten wordt steeds vaker het gebruik van Totale Communicatie als mogelijk onderdeel van de expertise genoemd.

In 2002 wordt het beleidsplan herzien. Eén van de aanvullingen is dat Totale Communicatie een structurele plek krijgt binnen het begeleidingstraject van het kind, zowel in de 1-op-1 situatie als in de klassensituatie.

Indicaties voor het gebruik van gebaren bij jonge kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden

In een periode van vijftien jaar heeft het gebruik van Totale Communicatie zich ontwikkeld van een toevallige ervaring tot een geïntegreerd en breed gedragen hulpmiddel in de begeleiding van ESM-kinderen. Voor een groot aantal van deze kinderen is het gebruik van Totale Communicatie een welkome aanvulling op de standaard informatieoverdracht binnen de school; voor een aantal kinderen is het gebruik van gebaren echter een noodzaak.

Eén van onze doelstellingen bij de ontwikkeling van het project 'Gebaren bij jonge ESM-kinderen' was het

benoemen van die groepen kinderen voor wie het gebruik van gebaren zinvol blijkt. Dit hebben we als volgt gedaan.

Op het moment dat wij aan het project werkten, waren wij als logopedist betrokken bij de peutergroep en een jongste kleutergroep. Binnen deze groepen - in totaal twintig kinderen - waren er zes kinderen die zelf actief gebruik maakten van gebaren. In hoeverre de rest van de groep zinvol gebruik maakte van het gebarenaanbod is moeilijk vast te stellen. Onze ervaring is, zowel bij deze groep als in het verleden, dat de informatieoverdracht makkelijker en beter verloopt, wat een positieve uitwerking heeft op de spraaktaalontwikkeling.

Voor de kinderen voor wie het gebruik van gebaren zinvol bleek, hebben we in kaart gebracht wat hun specifieke spraaktaalprobleem was en welk effect het gebruik van gebaren op hun ontwikkeling had. Deze informatie hebben we gegroepeerd en dit heeft geresulteerd in het benoemen van vijf groepen kinderen voor wie wij het gebruik van gebaren noodzakelijk achten. We illustreren dit aan de hand van een vijftal casussen.

Totale communicatie:

- wanneer het kind niet beschikt over verbale communicatiemiddelen;
- wanneer het kind onverstaanbaar spreekt;
- wanneer het kind zich onzeker voelt over zijn of haar verbale mogelijkheden;
- als middel om contact tot stand te brengen;
- als middel om de taalontwikkeling te stimuleren.

Totale Communicatie wanneer het kind niet beschikt over verbale communicatiemiddelen
Om verschillende redenen kan het zijn dat een kind (tijdelijk) niet beschikt over verbale communicatiemogelijkheden. Dit geldt voor kinderen die niet of nauwelijks spreken omdat er sprake is van neurologische problematiek, bijvoorbeeld bij kinderen die hun spraak zijn kwijtgeraakt na een hersenontsteking of bij kinderen met een ernstige verbale ontwikkelingsdyspraxie. In andere gevallen kan de spraaktaalachterstand dermate ernstig zijn dat het kind nog niet tot spreken is gekomen.

In deze gevallen heeft het kind een alternatief nodig om zich te kunnen uiten en dienen de gebaren als alternatief communicatiemiddel.

Marthe

Marthe's ontwikkeling verloopt normaal tot de leeftijd van 2;3 jaar; Marthe wordt dan in het ziekenhuis opgenomen met een hersenontsteking. Marthe raakt motorische vaardigheden kwijt die ze later langzaam weer terug krijgt. Het spreken blijft echter een groot probleem. Marthe wordt in september 2002 op de Tine Marcusschool geplaatst. Ze heeft een ruim voldoende taalbegrip en voldoende auditieve vaardigheden. Er is duidelijk sprake van communicatieve nood. Marthe is zich zeer bewust van haar communicatieve

Informatieoverdracht gemakkelijker en beter

Begripsomschrijving

Totale Communicatie:

Het gebruik van alle middelen die aangewend kunnen worden om de communicatie met het kind tot stand te brengen, te handhaven en te optimaliseren. Onder deze hulpmiddelen valt het gebruik van praten, luisteren, gebaren, vingerspelling, mimiek, kijken/gelaatgerichtheid, lichaamstaal, schrijven, picto's en lezen. (Gerritsen, B. e.a., 2002)

Nederlands ondersteund met Gebaren (NmG):

In NmG worden woorden in Nederlandse zinnen ondersteund met gebaren uit de Nederlandse Gebarentaal. Deze vorm van communiceren is geen zelfstandige taal, maar een combinatie van twee natuurlijke talen en dus een gebarensysteem. (Nederlands Gebarencentrum, 1997)

Nederlandse Gebarentaal (NGT):

NGT is een op zichzelf staande taal met een eigen gebarenschat en eigen regels om gebaren te combineren tot zinnen en zinnen te combineren tot grotere teksten. (Nederlands Gebarencentrum, 1997)

Gerwin 'Boekje'

probleem en herkent feilloos alle pogingen om geluid of klanken uit te lokken; ze houdt haar mond en imiteert pas als ze de kans op succes groot acht. De gebaren worden vanaf het begin aangeboden. Na een aarzelend begin gaat ze na een paar weken actief gebruik maken van de gebaren. Op dat moment volgen de ouders van Marthe de cursus. Marthe durft steeds meer klanken te maken. Aangezien ze zich nog onvoldoende verbaal kan uiten, is ze nog aangewezen op het gebruik van gebaren als alternatief communicatiemiddel.

Marthe 'Oma'

Totale Communicatie wanneer het kind onverstaanbaar spreekt

Bij een aantal kinderen geeft de verstaanbaarheid grote problemen. Dit kan zowel bij het kind als bij de omgeving van het kind veel frustratie oproepen; het kind wordt belemmerd in het overbrengen van zijn of haar wensen of ideeën terwijl de omgeving, ondanks de grote moeite die men er vaak voor doet, niet begrijpt wat het kind bedoelt. Oorzaken voor onverstaanbaarheid zijn divers. Dit kan uiteenlopen van verstaanbaarheidsproblemen bij kinderen met een schisis, een verbale ontwikkelingsdyspraxie of als symptoom van een syndroom, bijvoorbeeld hypernasaliteit bij het VCF-syndroom. Ook hardnekkige woordvormingsproblemen al dan niet behorend bij de taalachterstand van het kind, kunnen leiden tot onverstaanbaarheid.

Door de ondersteuning van de spraak met gebaren kan het kind de essentie van zijn verhaal of een bepaald woord overbrengen, waardoor het wederzijdse begrip en daardoor de communicatie gestimuleerd wordt.

Bas

Bas wordt in mei 2002 op 3 jarige leeftijd door het Medisch Kleuter Dagverblijf naar de Tine Marcusschool verwezen. De zinsproductie is onvoldoende. Bas spreekt onverstaanbaar, waarbij vooral de hypernasaliteit opvalt. De logopedische therapie heeft onvoldoende effect en ook het plaatsen van een pharynxplastiek leidt niet tot verbetering. Ondanks het feit dat er gebaren worden aangeboden, gaat Bas zelf niet over tot actief gebruik. Bas is zich

Bas 'Boot'

wel bewust van het feit dat anderen hem niet verstaan, maar zoekt de oorzaak daarvan niet direct bij zijn eigen spreken. Hij moet daarom regelmatig aangespoord worden tot het gebruik van gebaren. Inmiddels gebruikt Bas steeds langere zinnen, waarbij hij kernwoorden ondersteunt met gebaren.

Totale Communicatie wanneer het kind zich onzeker voelt over zijn of haar verbale mogelijkheden

Nadat kinderen op de Tine Marcusschool zijn geplaatst start een traject dat er mede op gericht is de spraaktaalontwikkeling te stimuleren. Dit gebeurt onder andere door intensieve logopedische begeleiding en gerichte taalstimulatie in de groepen. De ontwikkeling van de verbale communicatiemogelijkheden is een geleidelijk proces dat vaak gepaard gaat met een stuk onzekerheid bij het kind over zijn of haar eigen kunnen op dit gebied. Ook kan het gebeuren dat, zeker in momenten van emotie of spanning, de verbale mogelijkheden nog tekort schieten. In deze gevallen zien we dat kinderen veel steun hebben aan het feit dat ze terug kunnen vallen op de gebaren.

Er zijn ook kinderen die zich niet of nauwelijks durven te uiten omdat er veel druk op het spreken ligt. Voordat kinderen op de Tine Marcusschool worden geplaatst, hebben ze vaak al een heel traject afgelegd. De ouders maken zich zorgen over het spreken van hun kind en in veel gevallen zijn ze al op zoek geweest naar hulp en het kind heeft wellicht al diverse onderzoeken ondergaan. Veel jonge kinderen zijn zich daardoor al sterk bewust van het feit dat ze communicatief minder presteren dan leeftijdsgenoten en voor hen is het spreken inmiddels een beladen en spanningsvol gebeuren geworden.

Het gebruik van gebaren als alternatief voor het spreken kan dit proces positief beïnvloeden; de aandacht wordt verlegd naar een andere communicatievorm en zowel voor ouder als kind wordt een vicieuze cirkel doorbroken.

Gerwin

Gerwin is 3:10 jaar als hij geplaatst wordt op de Tine Marcusschool. Zijn taalbegrip is (laag) gemiddeld en de taalproductie bestaat uit enkele, weinig gevarieerde kreten. Hij is erg angstig en huilt snel.

Gerwin gebruikt vanaf het begin af aan gebaren, ook als hij zich na een paar maanden goed verstaanbaar kan uiten. De gebaren lijken hem bevestiging te geven. Gerwin reageert alerter en begrijpt de inhoud van de boodschap beter als de spreker gebaren gebruikt. Vaak herhaalt hij de spreker met woorden en gebaren.

Totale Communicatie als middel om contact tot stand te brengen

Bij een aantal kinderen zijn auditieve prikkels alleen niet de juiste ingang om het contact tot stand te brengen en tot communicatie te komen. Dit geldt bijvoorbeeld voor kinderen met stoornissen in het autistische spectrum; zij hebben moeite met het zich richten op, het verwerken van en betekenis verlenen aan verbale informatie. Als alternatief voor of aanvulling op deze auditieve input kan de visuele ingang, de gebaren, een bruikbare optie zijn.

Halvar

Halvar wordt geplaatst op de leeftijd van 3:7 jaar. Hij heeft een zwak taalbegrip en een zinsproductie van maximaal twee woorden met meestal een vaste inhoud. Halvar laat weinig emotie zien; hij reageert niet op vragen en er is geen sprake van communicatie over en weer. Hij voelt zich niet op zijn gemak op school en weigert te eten of mee te doen met activiteiten of spelletjes in het speellokaal; vaak blijft hij bij de deur staan en kijkt rond zonder actief deel te nemen aan het gebeuren. Na een aantal weken zien we dat Halvar geboeid raakt door gebaren en mimiek. Het duurt nog een aantal weken voordat hij merkt hoe gebaren, lichaamstaal en mimiek hem kunnen helpen in de communicatie en hij er ook actief gebruik van gaat maken. Vanaf dat moment gaat Halvar ook verbaal vooruitgang boeken; de contactproblemen blijven wel bestaan. Op dit moment uit Halvar zich grotendeels verbaal. Bij instructie heeft hij veel baat bij ondersteuning door middel van Totale Communicatie.

Totale Communicatie als middel om de taalontwikkeling te stimuleren

Zoals bij de voorgaande indicaties beschreven is, kunnen gebaren dienen als alternatief communicatiemiddel of als alternatieve ingang in de omgang met een jong ESM kind. Daarnaast kan het gebruik ervan als hulpmiddel dienen bij de directe behandeling van de spraak-taalproblematiek zoals binnen de logopedische therapie.

Gebaren kunnen gebruikt worden als ondersteuning binnen het gericht werken aan taalbegrip, woordenschatstimulatie en zinsbouwuitbreiding of als klankondersteunend hulpmiddel bij de articulatiebehandeling.

Aaliyah

Aaliyah is 3:11 jaar als ze op de Tine Marcusschool wordt toegelaten. Uit onderzoek blijkt dat er sprake is van onvoldoende taalontwikkeling, zowel receptief als productief.

Al snel komt de taalontwikkeling van Aaliyah op

gang. Daarbij valt wel op dat ze moeite heeft met het hanteren van de communicatieve regels en dat er problemen zijn met het verwerken en interpreteren van auditief aangeboden informatie.

Het taalaanbod naar Aaliyah toe wordt ondersteund met gebaren. Zelf gebruikt ze actief weinig gebaren. Passief profiteert Aaliyah er wel van; het helpt haar gericht te blijven op het auditieve aanbod en ondersteunt de verwerving van woordbegrippen en de woordvinding.

Binnen de logopedische therapie wordt actief gebruik van gebaren gestimuleerd, omdat het als hulpmiddel dient bij de uitbreiding van de zinsbouwontwikkeling en de woordenschat.

Aaliyah 'Wijzen'

Wat binnen de casussen niet naar voren is gekomen, is het volgende aspect: kinderen kunnen gebaren gebruiken als 'cue' binnen het proces van de woordvinding.

Woorden die het kind al wel geleerd heeft maar die het nog niet altijd meteen paraat heeft, worden makkelijker 'gevonden' als het kind eerst, of soms gelijktijdig, het bijbehorende gebaar maakt.

Toepassing

Aan de hand van doelgroepen hebben we uiteengezet bij welke jonge ESM-kinderen het gebarenaanbod niet alleen een aanvulling is op het standaard taal-aanbod, maar naar ons idee ook echt een noodzaak is. Het onderkennen hiervan heeft een aantal consequenties.

Voor mensen in de directe omgeving van het kind is het belangrijk zich te realiseren dat kinderen meestal niet uit zichzelf overgaan tot het actieve gebruik van gebaren, uitgezonderd natuurlijke gebaren. De kinderen zijn hiervoor, net als bij de verbale taalverwerving, aangewezen op het aanbod uit de omgeving. Het kind kan geen gebaren verwerven zonder aanbod. Tevens is het belangrijk dat er in de omgeving van het kind dagelijks gebaren worden gebruikt, omdat het op die manier een vorm van erkenning vindt voor zijn of haar manier van communiceren; het kind ziet dat de omgeving op dezelfde manier communiceert en zal zich eerder begrepen voelen.

Gebruik van gebaren helpt bij woordvindingsproblemen

Gebaren belemmeren de ontwikkeling van het spreken niet, maar ondersteunen deze juist

Informatie over de auteurs:

Betsy Gerritsen werkt als logopedist op de Tine Marcusschool. Zij is coördinator van de vakgroep logopedie en docent Nederlands ondersteund met Gebaren.

Inge Wijkamp is logopedist/neurolinguïst en werkte ten tijde van de ontwikkeling van het project als logopedist op de Tine Marcusschool. Inmiddels is zij werkzaam als docent op de opleiding logopedie van de Hanzehogeschool te Groningen. Tevens is ze als docent verbonden aan het Seminarium voor Orthopedagogiek, Hogeschool van Utrecht.

Beide auteurs hebben een jarenlange ervaring met de behandeling van jonge kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden en het gebruik van gebaren met deze doelgroep. Ook verzorgen ze de oudercursus Totale Communicatie. Ze zijn intensief betrokken geweest bij het ontwikkelen en het implementeren van het beleid ten aanzien van Totale Communicatie op de Tine Marcusschool.
 Contactadressen:
 Betsy Gerritsen – Tine Marcusschool Groningen; gerritsenb@tinemarcus.nl
 Inge Wijkamp – Hanzehogeschool Groningen; j.s.wijkamp@pl.hanze.nl

Illustratief hiervoor is de opmerking die wij in bijna elke cursus van een aantal ouders horen: het kind gaat thuis pas actief gebaren gebruiken vanaf het moment dat de ouders de cursus volgen en zelf gebaren gaan gebruiken in het contact met hun kind.

Het is niet zo dat als kinderen zelf geen gebaren gebruiken, ze daar ook geen baat bij zouden hebben. Een essentiële vraag is dan ook: 'hoe bepaal je of het kind gebaren nodig heeft?'. Bij de beantwoording van deze vraag maken we gebruik van de omschrijving van de doelgroepen. Wanneer het kind in de doelgroep valt, worden de gebaren aangeboden. Dit wil niet zeggen dat deze kinderen ook altijd actief gebruik gaan maken van gebaren. Ook als wij verwachten dat aanbod van gebaren wel zinvol is voor een kind, zien we soms dat het kind er productief niets mee doet.

Voor bepaalde kinderen, zoals kinderen met een dyspraxie, kan de motoriek een belemmering vormen in het maken van de gebaren. Bij deze kinderen moeten de voor- en nadelen van het gebruik van gebaren tegen elkaar afgewogen worden.

Afsluiting

De ervaring leert dat het gebruik van gebaren bij ESM-kinderen een tijdelijk hulpmiddel is in het proces naar verbale communicatie. Het ene kind zal langer aangewezen zijn op het gebruik van gebaren dan het andere. Dit wordt mede bepaald door de aard en mate van de problematiek van het individuele kind. Onze ervaring is dat zo gauw een kind het 'met de mond afkan' het gebruik van gebaren afneemt en uiteindelijk verdwijnt. De gebaren belemmeren de ontwikkeling van het spreken niet, maar ondersteunen deze juist.

Als een leerkracht of een logopedist concludeert dat een kind gebaat is bij het gebruik van gebaren, dan is dat slechts het begin van een traject. Hoe stimuleer je het gebruik van gebaren in de thuissituatie? Kun je als school een doorgaande lijn in het gebruik van Totale Communicatie waarborgen? Bij de uitwerking hiervan kunnen er problemen ontstaan, vooral organisatorisch. In een tweede artikel willen we ingaan op deze vragen.

Het project 'Gebaren bij jonge ESM-kinderen' is gefinancierd door zorg en onderwijs van de Koninklijke Effatha Guyot Groep. De foto's in dit artikel zijn afkomstig van beeldmateriaal gemaakt door Frans Gort en Hans Otermann.

Publicatie is met toestemming van de ouders van de besproken en afgebeelde kinderen.

Literatuur:

Boode, D. & H.Knoors (2003) Het effect van het gebruik van gebaren op de woordproductie van kinderen met specifieke taalstoornissen.

Van horen zeggen 44, 4-9.

Gerritsen, B. & I. Wijkamp (1999) **Beleidsplan Totale Communicatie op de Tine Marcusschool**. Intern beleidsstuk.

Gerritsen, B. & I. Wijkamp, S. Elgin (2002) **Beleidsplan Totale Communicatie op de Tine Marcusschool**. Intern beleidsstuk.

Nederlands Gebarent centrum (1997) **Cursus Nederlands met ondersteunende gebaren voor het onderwijs**. Materiaal voor cursisten en docenten, Bunnik.

Schermer, T. (red) (1991) **De Nederlandse Gebarentaal**. Amsterdam: NSDSK.

Veldman-Das, M.W.M.P. **Nederlands met Gebaren**. Logopedie en Foniatrie (1975) 4, 114-119.

Weismer, S.E. & L.J. Hesketh (1993) The influence of prosodic and gestural cues on novel word acquisition by children with specific language impairment. **Journal of speech and hearing Research**, 36, 1013-1025.